

слідчу профілактику як таку, та послабить механізм реалізації передбаченого завдання Кримінального кодексу України по запобіганню злочинам.

Тому, вважаю за необхідне внести зміни до ст.91 Нового КПК доповнивши перелік обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні нормою про встановлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину, а також доповнити його нормами, аналогічними ст.23 та 23¹ діючого КПК України, або виключити із завдань Кримінального кодексу України (ст.1ККУ) – запобігання злочинам.

К.ю.н. Лукашевич С.Ю.

*Національний університет «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого», Україна*

СИНЕРГЕТИЧНІСТЬ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Сьогодні відчувається гострий дефіцит узагальнюючих досліджень щодо концептуалізації засад державної політики й управління соціальними процесами в реальному соціально-економічному й соціокультурному середовищі, що характеризується високою динамікою соціальних процесів. Дотепер не створено їх розгорнутої теоретичної моделі, не повною мірою визначено змістовні, структурні й функціональні особливості, не розроблено ефективного концептуального механізму формування і здійснення. Це значно ускладнює проведення реформаційних суспільних перетворень, актуалізує проблему надання їм чіткішої соціальної спрямованості, динамізму й ефективності. Складовою реалізації та втілення в соціальне буття такої політики є система державного управління соціально-економічними процесами. На сьогодні ж Україна переживає латентну кризу як правової політики взагалі, так і політики й управління у сфері запобігання злочинності зокрема.

Державне управління, як важливий компонент життєдіяльності суспільства, маючи велику кількість вимірів і характеристик, формує відповідну систему та механізми соціально орієнтованого державного впливу на різноманітні процеси як в суспільстві в цілому, так і відносно окремих його інститутів. У цьому зв'язку актуалізується необхідність удосконалення процесу формування та здійснення завдань державного управління. Такі завдання вимагають подальшої наукової розробки концептуальних засад державного управління, поглибленого теоретико-методологічного аналізу процесу його становлення та реалізації.

Важливими складовими цієї багатоаспектної проблеми є, зокрема, питання теоретичного осмислення та розробка прикладних питань кримінологічної по-

літики і кримінологічного планування запобігання злочинності. Кримінологічна політика є складовою частиною державної соціальної політики, яка на основі інтегрованих кримінологією знань, визначає основні методологічні засади та напрями, котрими керується держава і її інституції при здійсненні нерепресивної протидії злочинності, як соціальному явищу, та її проявам [4, 11]. Тим самим кримінологічна політика, повторюючи слова професора Роттердамського Університету Л.Х.С. Хулсмана, вживається як поняття щодо визначення свідомої організованої діяльності, доцільної протягом певного часу [12]. Вона є, так би мовити, «духом», віддзеркаленням існуючої чи найближчої соціальної політики держави, своєрідною її доктриною та ідеологією, під впливом яких поперше, прозоро викладається політична воля держави і готовність владних структур і широких верств населення протидіяти окремим проявам злочинності. По-друге, визначається наукове забезпечення у виді тієї чи іншої теорії запобігання злочинності.

Втіленням в суспільне буття такої політики є система запобігання злочинності, тобто соціальною політикою і діяльністю держави, спрямована на подолання криміногенно-небезпечних протиріч у суспільних відносинах з метою їх позитивного вирішення і поступового витиснення, а також спеціальна випереджальна практика протидії формуванню і реалізації на різних стадіях злочинних проявів [3]. Залишається також невирішеною фундаментальна проблема визначення методологічних засад формування та практичного втілення системи запобігання злочинності в Україні.

Останнім часом в працях науковців, які переймаються проблемними питаннями розвитку вітчизняної кримінології, що відповідав би вимогам часу та досягненням світової науки [1, 3, 9], лунають думки про підвищення актуальності методологічних аспектів організації і проведення наукових досліджень взагалі та кримінологічних зокрема. Стає також актуальним для вітчизняної кримінології перегляд усталеної методології з огляду на наявність в світовій науці прогресивного методологічного інструментарію, в якості якого останні 30 років постає синергетика [6], але такий підхід майже не використовується науковцями-кримінологами.

Підґрунтям синергетичної наукової теорії (парадигми) є, насамперед, теорія дисипативних структур (І. Пригожин, Г. Ніколіс, І. Стенгерс та ін.), теорія динамічного хаосу (А. Пуанкаре, Г. Хакен, З. Гроссман та ін.), теорія нелінійної динаміки (Д.С. Чернавський, Г.Г. Малинецький, С.П. Курдюмов, О.М. Князева та ін.), загальна теорія систем (Л. фон Берталанфі, Ч. Черчмен, У.Р. Ешбі, І.В. Блауберг, В.Н. Садовский, Э.Г. Юдин та ін.). Ідеї синергетики стали розповсюджуватись в соціально-економічних науках з кінця 80-х рр. ХХ століття. Займаючись вивченням процесів самоорганізації в системах різної природи, дослідники не могли обійти стороною такий важливий об'єкт вивчення, як суспільство. Більш того, для багатьох учених стало очевидним, що

майбутнє людства все більшою мірою визначається не стільки високим рівнем розвитку техніки, скільки соціологічними конструктами.

Застереженням при застосуванні синергетичного підходу до вивчення будь-якої проблеми є те, що досліднику слід мати на увазі, що методологічний зміст набувають самі теоретичні принципи синергетики. Такими виступають: принцип порушеної симетрії системи, принцип впорядкованості через флуктуації, принцип підлеглості, нелінійності, принцип врахування випадковості як додатку необхідності. Їх також можна розглядати в якості онтологічних передумов, представлених в синергетичній картині світу. Недарма деякі автори наполягають на тому, що рушійні ідеї та принципи синергетики мають метатеоретичний та метанауковий характер, які можуть застосовуватись для вивчення не тільки систем живої та неживої природи, а й до дослідження «людинорозмірних» систем, таких як суспільство, культура, політика тощо [2, 7, 8].

Синергетичний підхід до побудови системи запобігання злочинності та до управління соціальними процесами полягає в наступному: існує багато шляхів розвитку системи, але необхідно вийти на бажаний. Якщо є алгоритм виходу на такий аттрактор, то зберігається час і скорочуються матеріальні витрати. Треба не будувати і перебудовувати, а ініціювати, виводити соціальні системи на власні механізми розвитку.

В галузі управління соціальними системами синергетика виходить з наступних положень. По-перше, питання, як повинен функціонувати соціум, не можна відокремити від питання, як він влаштований і функціонує насправді, оскільки це система, що самоорганізується, зміна стану якої відбувається через її внутрішні механізми. Зовнішній світ, хоч і є причиною її зміни, проте, цілком її не детермінує – соціуму притаманні властивості, що відсутні в природі, як-то: бурхливе реагування на особистість і її роль під час прийняття рішень; ідеологічні, націоналістичні, гендерні стереотипи, що інколи суттєво впливають на структуру і структурні зрушення у суспільстві тощо.

По-друге, управляти – означає переводити систему з одного стану в інший, який відповідає цілям управління. Для цього потрібно так впливати на структурні компоненти системи, щоб вони еволюціонували в потрібному темпі й в бажаному напрямку. Прикладом такої діяльності може слугувати процес програмування та планування запобігання злочинності та її проявам. Розробкою цієї проблеми займаються зокрема науковці сектору дослідження проблем запобігання злочинності Інституту вивчення проблем злочинності НАПрН України [5].

З попереднього зауваження випливає третє положення: управління, по самій своїй суті, системне. З цим пов'язана та обставина, що управлінські рішення, які приймаються в одних областях системи, роблять вплив на рішення, що приймаються в інших областях. Управління сучасними соціальними процесами зтикається з низкою взаємозв'язаних проблем: з тим, що сучасна соціальна реальність складна, суперечлива і динамічна; процеси, що

відбуваються в сучасному соціумі, носять прискорений характер; і, нарешті, зросла роль особистості в соціальних процесах, що підсилює напруженість, оскільки підвищує відповідальність не тільки тих, хто ухвалює управлінські рішення, але і тих, хто втілює ці рішення в життя. Пануючий в сучасній науці підхід до управління, згідно якому результат дії, що управляє, прямо пропорційний наслідку доданих зусиль, має місце тільки у разі, коли керована система знаходиться в рівноважному стані з навколишнім середовищем і внутрішніми процесами. Проте, коли та ж система знаходиться в сильно нерівноважному стані, вона починає підкорятися законам нелінійного характеру (відгук системи непропорційний силі дії на неї).

Наприклад, недалекоглядне управлінське рішення щодо прийняття закону «Про амністію» в 2010 році без попереднього вивчення спроможності соціальних інститутів адаптувати звільнених осіб призводить до того, що протягом 6 місяців після звільнення понад 50 % цих осіб повертаються до установ кримінально-виконавчої системи у зв'язку з вчиненням нового злочину та засудженням. Протягом же року ця цифра сягає більше 80 % [10].

Наслідком цього є наступне, четверте положення, згідно з яким у нелінійних системах можливе явище, що отримало назву резонансного збудження. Характерною властивістю нелінійної системи є те, що резонансна, хоча б і слабка, дія призводить до більшого ефекту, ніж сильна, але неузгоджена з системою, дія.

Так, управлінське рішення (без будь-яких попередніх наукових досліджень доцільності його прийняття та витрат на його реалізацію) про, спочатку зменшення, а згодом збільшення розміру заподіяної вчиненням деяких корисливих злочинів шкоди, з якого можливе притягнення особи до кримінальної відповідальності, призвело до суттєвих структурних зрушень в статистичних показниках злочинності України. У відносних величинах це виглядає наступним чином: якщо, відбиваючи загальну тенденцію до зниження злочинності, у 2007 р. відбулось зниження крадіжок на 13,1 %, а у 2008 р. – на 3,1 %, то вже після збільшення розміру мінімальної шкоди – призвело до суттєвого зростання відповідних корисливих злочинів: у 2009 р. – на 58,9 %, а у 2010 р. – на 44,8 %. Але системних структурних зрушень в злочинності, як соціальному явищі, це не викликало.

Погляд на динамічні соціальні структури з позицій синергетики викликав трансформацію в свідомості науковців та суспільних діячів. З появою синергетичної парадигми пов'язане становлення нового стилю мислення, що має назву «нелінійного». Основними характерними рисами такого мислення є неабияка інтенсивність та наявність нелінійного дискурсу. Інтенсивність в цьому випадку виступає як спроможність оцінки цілісності проблеми, що постала, з точки зору міждисциплінарного підходу до її вирішення. Нелінійність же дискурсу передбачає багатовекторність спрямованості пошуку шляхів вирішення проблеми, розгляд проблеми з точки зору багатфакторного

впливу на неї та досягнення результату шляхом налагодження системної взаємодії як всередині системи, що досліджується, так і зовні.

Література:

1. Батиргареева В. С. Щодо методологічних підходів до вивчення проблеми рецидивної злочинності / В. С. Батиргареева // Проблеми законності : республік. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2006. – Вип. 77.
2. Буданов В. Г. О методологии синергетики / В. Г. Буданов // Вопросы философии. – 2006. – №5.
3. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. / В. В. Голіна. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2011.
4. Голіна В. В. Кримінологічна політика в Україні: деякі теоретико-прикладні проблеми / В. В. Голіна // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2008. – № 2 (53).
5. Голіна В.В. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні/ В.В. Голіна, С.Ю. Лукашевич, М.Г. Колодажний; за заг. ред. В.В. Голіни. – Х.: Право, 2012.
6. Джуца О. М. Щодо можливості вивчення правових явищ з позицій синергетики / О. М. Джуца, Ю.Ю. Орлов, Р.А. Каложний // Право і суспільство. – 2009. – Вип. 2.
7. Добронравова І. С. Синергетика: становлення нелінійного мислення / І. С. Добронравова. – К. : Лыбидь, 1990. – 143 с.; Добронравова І. С. Філософія науки і синергетика освіти / І. С. Добронравова // Вища освіта України. – 2003. – №2.
8. Козлова О. Н. О методах анализа социокультурных явлений / О. Н. Козлова // Социс. – 1993. – № 11.
9. Костенко О. М. Культура і закон у протидії злу / О. М. Костенко. – К. : Атіка, 2008.
10. Кравчук П. П. Рецидив серед звільнених умовно-достроково : кримінологічний етюд / П. П. Кравчук. – Запоріжжя : ССВПР УДДУ ПВП у Запор. обл., 2011.
11. Лукашевич С. Ю. Шляхи підвищення ефективності політики держави у сфері запобігання та протидії злочинності / С. Ю. Лукашевич // Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні : мат. наук. конф. (м. Харків, 15 трав. 2008 р.). – Х. : Право, 2008.
12. Хулсман Л.Х.С. Общие принципы планирования в уголовной политике / Л.Х.С. Хулсман // Планирование мер борьбы с преступностью. : сб. статей. – М. : ИГПАН СССР, 1982.

К.Ю.н Шмыков Дмитрий Валерьевич,
специалист Центра профессиональной подготовки ГУ МВД России
по Пермскому краю (г. Пермь)

ПОРНОГРАФИЯ

В настоящее время на рынках, в иных торговых точках в неограниченном количестве свободно продаются фото-видео продукция порнографического содержания. Опасность неконтролируемого распространения такого «специфического товара» заключается в причинении вреда общественной нравственности в сфере сексуальной жизни, половой морали [4, с. 56]. Между тем, половая мораль отражает половое развитие людей, влияет на их сексуальное здоровье, а также на развитие всего общества и государства.

Понятие порнографии является оценочным. Отнесение того или иного предмета к статусу порнографических материалов должно проводиться искусствоведческой экспертизой с обязательным привлечением специалистов в области медицины, педагогики, сексологии, художественного искусства, кино-теле и видео индустрии, других специалистов, имеющих соответствующее образование и опыт работы. Однако зачастую к исследованиям привлекаются специалисты, область профессиональных знаний которых находится за пределами искусствоведческого анализа видеопродукции: гинекологи, врачи-педиатры, фотографы, преподаватели школ и т.п.[5, с. 15]. Выводы подобного рода экспертов нельзя положить в основу заключения, так как они являются результатом использования не специальных познаний в соответствующей области, а лишь субъективной оценкой, основанной на личных предположениях.

Главный признак порнографии, на наш взгляд, заключается в том, что порнографическая продукция не имеет художественной и научной ценности, в отличие от произведений искусства, изображающих эстетическую красоту человеческого тела. В этой связи научный и практический интерес представляют критерии разграничения порнографии и эротики, которые предложил известный ученый-сексолог И.С. Кон:

- эротическое искусство изображает человека во всем богатстве его чувств, переживаний, эмоций. Порнография привлекает внимание к отдельным моментам сексуальности человека, сводя ее к половому акту и технике его проведения;
- эротическое искусство исследует мир человека. Порнография имеет одну задачу и цель – вызвать или усилить сексуальное возбуждение;
- эротика интересуется все своеобразное и неповторимое. Порнография представляет стандартный секс, лишенный минимального личного смысла;
- эротическое искусство строит свой мир по извечным законам красоты. Порнография сводит все к физиологии, дегуманизирует и человека, и эротика;